

«ТӨРӨӨБҮТ ЛИТЕРАТУРА» ҮӨРЭХ БИРИДИМИЭТИН ҮОПСАЙ ХАРАКТЕРИСТИКАТА

«Төрөөбүт литература» бырагыраама Российской Федерации Үөрэйин министристибэтэ бигэргэлтийн литература үөрэйин федеральний судаарыстыбанний стандартын методологиятын төрүттэригэр уонна дидактика ба ирдэбиллэригэр олобуурар.

Литератураны үөрэтийн өй-сүрэх мөккүөрүн ырытан ылыныыга, дириг, улаажалаах толкуйу арыйыыга тууланар. Уус-урал литература киини киин онорор, духовнай, сиэрдээх өрүттэрийн үөскэктэр.

«ТӨРӨӨБҮТ ЛИТЕРАТУРА» ҮӨРЭХ БИРИДИМИЭТИН ҮӨРЭТИИ СЫАЛЛАРА
Уус-урал литература дуухубунаий ис күүхүнэн үөрэнээччи өйүн-санаатын, уйулжатын үнүгуннаар, кини өй өркөнүн өйдүүргэ, ингэринигэ, кишилии сиэрдээх майгыга, айымнылаах үлэбэ, аяар, чинчийэр дьобурга тардыстылаах буолуутун сирии.

«ТӨРӨӨБҮТ ЛИТЕРАТУРА» ҮӨРЭХ БИРИДИМИЭТИН ҮӨРЭТИИ СОРУКТАРА
- уус-урал литератураны олоужун арахсыспат аргынын биһыытынан сианалыыр ааџааччыны иитии;
- уус-урал айымныны тус суолталаахтык, эстетическэй таһымынан ылынаар дьобуру сайыннары;
- төрөөбүт норуотун дуухубунаий күүхүнэн ийэ тынынын иитийэхтээбит сахалыы саналаах, айыы тыныннаах киини иитии;
- бииргэ олорор, аймах, уруу омуктар, нуучча уонна аан дойду норуоттарын чулуу айымныларын үтүө тынынын ингэринигэ тардыстылаах, норуоттар үтүө, добордуу сиыланнааныыларын – олох сайдыытн тутулагун курдук өйдүүр лиичинэхи иитии.

ЫТЫК ӨЙДӨБҮЛЛЭРИ ИНГЭРИИ (ЛИЧНОСТНЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ) ТҮМҮГЭ

Төрөөбүт дойду гражданина буоларга иитии

- Быраабын билэр, эбээхинэхин толорор гражданин иитиллэн тахсар;
- Тулалыыр дьон бырааптарын, сокуонга сөп түбэхэр интэриэстэрин убаастыыр;
- Уус-урал айымныларга көстөр түгэннэрин холобур оностон, дыэ кэргэн, түмсүү, төрөөбүт дойду, төрөөбүт түөлбэ олоҗор көхтөөхтүк кыттар;
- Күүхүнэн өттөйүү, туоратыы көрүннэрин омнуолуу көрөр, ылыиммат;
- Араас социальний институттар киин олоҗор оруулун өйдүүр;
- Уус-урал айымны уонна тус бэйэ олоҗун көстүүлэригэр олоҗуран, гражданин сүрүн эбээхинэхин, көнгүлүн, быраабын өйдүүр, араас алтыыны быраабылатын нуорматын тутуһар;
- Уус-урал айымны холобуругар олоҗуран, өйдөхүү, өйөхүү, көмөлөхүү сианнастарын ылынаар, олоҗор түнанар.

Төрөөбүт дойдуга бэринийлээх буолууга иитии

- Российской Федерации уонна тас дойдулар уус-урал айымныларын холобуругар Россия гражданинын оруулун өйдүүр, төрөөбүт тылы, историяны, култуураны билиигэ интэриэстээх буоларга дъульуһар;
- Россия дойдугун сирииилэринэн киэн туттар (наука, искусство, спорт, технология, үлэ);
- Россия символларыгар, судаарыстыба бэлиэ күннэригэр, история, айылба плааматынныктырыгар, норуот үгэстэригэр убаастабыллаахтык сиыланнаһар.

Өй-санаа, сиэр-майгы өттүнэн иитилээх буолуу

- Уус-урал литература ба көстөр дьоруойдар үтүө сиэрдэрин, майгыларын сэнээрии;
- Бэйэни сианаланаар, олоҗурбут сианнастарга сирдэтэн тулалыыр дьон майгытын кэтээн көрөр, ол туюхха тиэрдиэн сөбүн ырынгалыыр;
- Мөкү өрүтү ылыиммат, уопсустубаа уонна тус эйгэтигэр көнүл уонна эппиэтинэстээх.

Кэрэни сэнээрэргэ иитии (эстетическэй)

- Араас норуоттар уонна бэйэ норуотун искустволарын, үгэстэрин, аяар үлэлэрин, литератуналарын сэнээрии, үтүө өрүттэрийн өйдөхүүн;

- Уус-урган литература уонна култуура норуоттар алтынхар эйгэлэрэ, бэйэ норуотун билиннинэрий түүлгэтэ буоларын өйдүүр;
- Искусство араас көрүнгэр холонон көрөргө дъулунар.

Этин-хаанын сайыннаар, чэгиэн туруктаах, чөл өйдөөх-санаалаах личноһы иитии

- Бэйэ олојун уопутугар уонна ааҕыыга тирэҕирэн, олох сыйаннаһын өйдөөһүн;
- Чөл олохxo тардыһыы, бэйэ доруобуйатыгар эпизетинэстээхтик сыйыаннаһыы;
- Куһаҕан дъаллык киһи этигэр-хааныг гар, өйүгэр-санаатыг гар мөкү өттүнэн дъайарын өйдүүр, куяаар ситиминэн алтынныыга, үөрэниигэ сэрэхтээхтик сыйыаннаһар, интернети туһаныы быраабылатын тутунар;
- Балысханнык уларыйа турар анығы олох хаамыытыг гар чөл эйгэтин ыһыктыбат, ылыммыйт уопутун сыйаналтыыр, салғыы сайдарга соруктары туроурунар;
- Бэйэ личноһын уонна атын дьону ылынар сатабыллаах;
- Уус-урган литература уонна олоју кэтээн көрүү холобурдарыг гар тирэҕирэн, бэйэ уонна туора дьон ис туругун өйдүүр;
- Бэй ис туругун сатаан салайар;
- Уус-урган литература амыймныыларын холобурдарыг гар олојуран, бэйэ ис туругун сыйаналанаарга дъулунар, бэйэ уонна туора дьон алҕаһыыр бырааптаахтарын өйдүүр.

Үлэбэ иитии

- Араас соруктары быһаарарга көхтөөх кыттыныы ылар, араас соруктары көбүлүүр, былаанныыыр, быһаарар, толорор;
- Араас идэни интэриэһиригиир, уус-урган литератураға көстөр араас идэлээх дьюоруойдары сэнээрэр;
- Үөрэх киһи олојун олуга буоларын билэр, олојун устата туһанар сатабылларын ингэрэрин өйдүүр;
- Идэ эйгэтигэр адаптацияланараага бэлэмнэнэр;
- Үлэ түмүгүн убаастыыр;
- Бэйэ уонна уопсустуба интэриэстэрин учуюттаан, үөрэҕи салайыныы траекториятын толкуйдуур, олојун былаанныыыр.

Экологический иитии

- Социальний уонна естественнэй наукаларга ылбыт билиини тулалыыр эйгэбэ дъайарга, сыйаналтыырга туһанар;
- Экологический култууратын таһымын үрдэтэр, экологический кыһалҗа глобальнай суолталааҕын өйдүүр;
- Тулалыыр эйгэни айгыратыы мөкүтүн билэр, экология кыһалҗатын сырдатар уус-урган айымныылар сүрүн санааларын өйдүүр, ылынар;
- Киһи уонна айылҹа быстыспат ситимнэрин өйдүүр, айылҹаны харыстырырга гражданин быһытынан оруулун билэр;
- Экологический хайысхалаах үлэбэ кыттарга бэлэм.

Научный өйдөбүл сыйаннастарын ылынарыг гар иитии

- Анығы кэм научной өйдөбүллэригэр тирэҕирэн, киһи, айылҹа, уопсустуба быстыспат сибээстээхтэрин өйдүүр;
- Тылы туһаныы уонна ааҕыы култууратын баһылышыр, олоју көрүүгэ көмөтүн өйдүүр;
- Чинчийэр үлэ сүрүн өрүттэрин билэр;
- Бэйэ уонна кэллэктинип чөл туруктаах буолуутугар кэтээн көрүү, уопуту ырыналааҕын туһатын өйдүүр.

ҮӨРЭХ САТАБЫЛЛАРЫН (МЕТАПРЕДМЕТНЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ) ИНГЭРИЙ ТҮМҮҮГЭ

- Үөрэнэеччи бэйэтин үлэтин сатаан салайынаар, билиигэ-көрүүгэ тардыстылаах, араас үөрэх биридимиэттэрин билиилэрин, нымаларын табан түмэн туһанар, ырытар кяхтаах буолар;
- Ингэrimmit билиитин, сatabылын үөрэх ханык баџаарар хайысхатыгар табан туһанар, ситимнээн, тэннээн көрөр дьођуру баһылыыр;
- Бэйэтин көрүүтүн итэбэтийлээтий, түөрүйэ, быраактыка нымаларынан дакаастыыр, ону тылынан да, суругунан да сатаан тиэрдэр кяхтаах;
- Үөрэх салааларын атын көрүннэриттэн ингэrimmit билиилэрин сатаан аттаран туһанар кяхтаах.

ТУСТААХ ҮӨРЭХ БИРИДИМИЭТИН (ПРЕДМЕТНЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ) ҮӨРЭТИЙ ТҮМҮҮГЭ

- Ааҕыы сүрүн көрүннэрин баһылыыр;
- Кыра кэриннээх айымныны өйтөн хоһоонноохтук ааҕыы нымаларын баһылыыр, ааҕарын сөбүлүүр;
- Уус-урган айымныны ааҕыыга тардыстар;
- Кыра кэриннээх айар уонна өйтөн суруйар дьођурга систар;
- Норуот тылынан уус-урган айымнытын, көрүннэрин тухунан өйдөбүллээх;
- Тылынан айыы нымаларын билэр;
- Хоһоонунан уонна кэпсээнинэн айыы өйдөбүллэрин араарар;
- Норуот тылынан уонна уус-урган литература ситимин өйдүүр.

5 кылаас

I. Норуот тылынан уус уран айымныыта

1. Норуот өркөн өйө, ытык тыла

Өс хоһоон

Кини майгытын-сигилитин, тулалыыр эйгэ, айылба, үөрэх, олох тухунан өс хоһоонноро.

Таабырын

Тулалыыр эйгэ, дьон сыһыланын, кыыл-сүөл, айылба тухунан таабырыннаар.

Чабырбах

Ааҕыы, ырыттыы. Сылгыны хоһуйуу. Ахсаан чабырбажа

Ааҕыы, сэһэргэхни. С.А. Зверев-Кыыл Уола. Былсыргы чабырбахтар.

Бэйэ ааҕыыта. Дъүлэй Бүөкээн. Билбит-көрбүт.

Остуоруяа

Ааҕыы, ырыттыы. Биэс ынахтаах Бэйбэрикээн эмээхсин.

Ааҕыы, сэһэргэхни. Үчүгэй Үөдүйээн.

Бэйэ ааҕыыта. Чаачахаан уонна Алаа Мобус. Ким өйдөөбө. (эбээн остуоруяата)

Оло²хо

Ааҕыы, ырыттыы. С.С. Васильев. Мөнүүрүүр Бөбө.

Ааҕыы, сэһэргэхни. С.Васильев. Айыы Дьурађастай.

Бэйэ ааҕыыта. Ньюнурмэк (эбэнки олонхото)

II. Норуот тылынан уус-урган айымнытыттан литература±а

Чабырбах

Ааҕыы, ырыттыы. П.Н.Тобуруокап. Тараас тухунан чабырбах.

Ааҕыы, сэһэргэхни. Өксөкүллээх Өлөксөй. Билбит-кірбүт.

Бэйэ ааҕыыта. М.Матахова. Алаа харах, анаар кулгаах.

Остуоруяа

Ааҕыы, ырыттыы. С.Р.Кулачиков-Эллэй. Чурум-Чурумчуку.

Ааҕыы, сэһэргэхни. Т.Е. Сметанин. Күөрэгэй

Бэйэ ааҕыыта. А.Д. Неустроева. Саһыл, энэ уонна оёо. Оюонньордоох эмээхсин.

М.Федотова-Нулгынэт. Биэс быраат тарбахтар

III. Уус-урал литература

1. Олох туллар тутаахтара

Аабыы, ырытыыы. Н.Е.Мординов-Амма Аччыгыйа. Ийэ (“Сааскы кэм” романтан). С.П. Данилов. Мин ажам. Софр.Данилов. Икки суол.
Аабыы, сэһэргэний. С.Р. Кулачиков-Эллэй. Таптыабын ийэни. Николай Тарабукин. Ийэм кэпсиирэ.
Бэйэ аабыыта. В.Тарабукин. Ийэм хомуна. Николай Тарабукин. Ийэм унуоџар иһэн.

2. Мин киһибин

(7 чаас)

Аабыы, ырытыыы. С.П.Данилов. Олонхо ојото. Эрилик Эристин. Хачыгыр.
Аабыы, сэһэргэний. Н.Г. Золотарев-Якутской. Ханкы. Соболон.
Бэйэ аабыыта. Д.К. Сивцев-Суорун Омоллоон. Оронооспо киэхэ. Н.И. Спиридовон-Тэкки Одулок. Хаарга суоллар.

3. Ийэ тыл - норуот тынына

Аабыы, ырытыыы. А.А. Иванов-Күндэ. Төрөөбүт тыл. С.П. Данилов. Саха сангата.
Аабыы, сэгэргэгий. Софр.П. Данилов. Сахалыы сангарар туһугар.
Бэйэ аабыыта. В.М. Новиков-Күннүк Урастыырап. Саха тыла.

4. Ийэ айылда уонна киһи

Аабыы, ырытыыы. А.Е. Кулаковской-Өксөкулээх Өлөксөй Үрүйэ. В.М. Новиков-Күннүк Урастыырап. Көлүккэчээн. С.П. Данилов. Кыһынгы күн.
Аабыы, сэһэргэний. Сэмэн Тумат. Улуу кыыл тынына
Бэйэ аабыыта. С.Р. Кулачиков-Эллэй. Кыһын.

5. Кини үтүө майгыта, сиэрэ - олох синнээ

Аабыы, ырытыыы. А.И. Софонов-Алампа. Дүүн кубулуйумтуу.
Аабыы, сэһэргэний. С.А. Саввин-Күн Дырибинэ. Тураахтаах күүдээх.
Бэйэ аабыыта. Н.Заболоцкий. Хоныуттар.

6. История, олох, киһи

Аабыы, ырытыыы. Д.К. Сивцев-Суорун Омоллоон. Чөөчө. Н.М. Заболоцкий-Чысхаан. Сайылыкка.
Аабыы, сэһэргэний. И.Е. Винокуров-Чабылжан. Хайынар. Уйбаан Нуолур. Чооруона – саллаат ојото.
Бэйэ аабыыта. И.Д. Избеков-Уустаах Избеков. Оотуй уонна Тоотуй.

7. Толкуйдаах, үлэһит киһи олоју онорор

Аабыы, ырытыыы. П.А. Слепцов-Ойуунускай. Ођо куюурдуу турара. Т.Е. Сметанин. Мэхээлэчээн булчут кэпсээннэрэ.
Аабыы, сэһэргэний. В.С. Яковлев-Далан. Тэппэй боччумураг.
Бэйэ аабыыта. С.А. Попов-Тумат. Батыыннарылаах биэ.

6 кылаас

1. Норуот өркөн өйө ытык тыла – олох укулаата

Номохтор, сэһэн, үһүйээн

Аабыы, ырытыыы. Майаҗатта Бэрт Хара.
Аабыы, сэһэргэний. Омоёй Баай уонна Эллэй Бootur
Бэйэ аабыыта. Сэргэ туроруута. Мас Мэхээл тустуулара.

ЫТЫК ТЫЛ – АЛГЫС ТЫЛ

Аабыы, ырытыы. Ыйыах алгына

Аабыы, сэһэргэний. Аал уот алгына. Балыксым алгына

Бэйэ аабыыта. Байанай алгына.

Олонхо

Аабыы, ырытыы. С.С. Васильев. Эрчимэн Бэргэн.

Аабыы, сэһэргэний. П.П. Ядрихинской-Бэдэээлэ. Дырыбына Дырылыатта.

Бэйэ аабыыта. Н.И. Степанов-Ноорой. Күн Эрили.

II. Уус-урган литература

1. Олох туллар тутаахтара

Аабыы, ырытыы. Н.Е. Мординов-Амма Аччыгыйя. Аба диэн күндү киңи (“Сааскы кэм” романтан). Семен Маисов. Ийэм кэпсиир (романтан бына тардыы)

Аабыы, сэһэргэний. Софр.П. Данилов. Ийэ барахсан. Платон Ламутской. Ийэм бэлэбэ.

Бэйэ аабыыта. С.П. Данилов. Биңиги кырдаңастарбыт. Н.Харлампьев. Аба туһунан.

4. Төрөөбүт сир ытык өйдөбүлэ

Аабыы, ырытыы. А.А. Иванов-Күндэ. Кии сыта.

Аабыы, сэһэргэний. М.Д. Ефимов. Сахалыы.

Бэйэ аабыыта. Софр.Данилов. Олбуор түгэбээр. Л.А. Попов. Хоптолор.

2. Кини утуу майгыта, сиэрэ - олох синниэ

Аабыы, ырытыы. А.И. Софронов. Куоратчыт. С.А. Саввин-Күн Дьирибинэ.

Көбүөхтүүрун ааннья күөх киниргэс.

Аабыы, сэһэргэний. А.Е. Кулаковской-Өксөкүлээх Өлөксөй. Кэччэгэй баай..

Бэйэ аабыыта. Н.А. Лугинов. Чыркымай.

Өй, тулуур, дъулуур, таптал – киңи буолуу суола

Аабыы, ырытыы. Д.К. Сивцев-Суорун Омоллоон. Чүөчээски.

Аабыы, сэһэргэний. Софр.П.Данилов. Туундара уонна икки киңи.

Бэйэ аабыыта. А.Варламова-Айысхаана Сүлүүннээх иннэ.Куорат уола Бүөккэ.

3. Айылбა, кини, истин иэйши

Аабыы, ырытыы. П.А. Ойуунуский. Таатта үрэх үрдүгэр.. В.М. Новиков-Күннүк Уурастырап. Олох.

Аабыы, сэһэргэний. В.Е. Васильев-Харысхал. Энэм энэтэ.

Бэйэ аабыыта. Г.Н. Кирилов-Улуро Адо. Харса оонньуур харалдыктарым.

4. Аба дойду көмүскэлигэр

Аабыы, ырытыы. Т.Е. Сметанин. Егор Чээрин. И.Д. Винокуров-Чабылжан. Герой туһунан ырыа.

Аабыы, сэһэргэний. И.И. Артамонов. Мин мантан сэриигэ барбытым. Н.А. Лугинов.

Нуоралдыма чарангар.

Бэйэ аабыыта. И.Эртюков. Орденнары кэтиң

5. Түөрт атактаах дојотторбут

Аабыы, ырытыы. Н.А. Лугинов. Кустук.

Аабыы, сэһэргэний. С.А. Попов-Тумат. Ымылаах ыт.

Бэйэ аабыыта. В.М. Новиков-Күннүк Уурастырап. Үрүмэччи мантан ат. В.А. Тарабукин.

Сындырыс. В.Е.Васильев-Харысхал. Тураңааскы.

7 кылаас

I. Норуот өркөн өйө ытык тыла – олох укулаата

Норуот ырыата

Ааҕыы, ырытыы. С.Зверев. Сарсын, сарсын сарсыарда.

Ааҕыы, сэһэргэһии. Уол оҕо барахсан. Өлүөнэ өրүс.

Бэйэ ааҕыыта. Ат ырыата. Бүлүү өրүс.

Үүһийэн, номох, сэһэн

Ааҕыы, ырытыы. Суруктаах хайа.

Ааҕыы, сэһэргэһии. Манчаары норуот номоҕор

Бэйэ ааҕыыта. Кунай хотуурдаах.

Олонхо

Ааҕыы, ырытыы. Дыырай Бэргэн.

Ааҕыы, сэһэргэһии. Ат уола Атылаами (Долган олонхото).

Бэйэ ааҕыыта. Д.Слепцов. Көтөңр Мүлгүн

II. Сахалыы бастакы суругунан айымны

А.Я. Уваровский

Ааҕыы уонна ырытыы. Ахтыылар.

Бэйэ ааҕыыта. Ахтыылар.

III. Уус-уран литература

1. Саха уус-уран литературын төрүттээччилэр

А.Е. Кулаковский-Өксөқүлээх Өлөксөй

Ааҕыы, ырытыы. Өрүс бэлэхтэрэ

Ааҕыы, сэһэргэһии. Хомус

Бэйэ ааҕыыта. Куорат кыргыттара.

А.И. Софронов-Алампа

Ааҕыы, ырытыы. Төрөөбүт дойду

Ааҕыы, сэһэргэһии. Ыиччат сахаларга

Бэйэ ааҕыыта. Кэччэгэй кэриэһэ суюх

Н.Д. Неустроев

Ааҕыы, ырытыы. Сэмэнчик

Бэйэ ааҕыыта. Муммут оҕо кэпсээнэ.

2. Уран тыл уустара

П.А. Слепцов-Ойуунуский

Ааҕыы, ырытыы. Өрүөл кэриэһэ

Ааҕыы, сэһэргэһии. Син биир буолбаат!

Бэйэ ааҕыыта. Сүүс сыллаах былаан

Н.Е. Мординов-Амма Аччыгыйа

Ааҕыы, ырытыы. Сааскы кэм(быһа тардыы).

Ааҕыы, сэһэргэһии. Мангнайы учууталбар

Бэйэ ааҕыыта. Кэрэх абааныта

С.С. Яковлев-Эрилик Эристин

Ааҕыы, ырытыы. Соңуччу үөрүү

Ааҕыы, сэһэргэһии. Революция уолаттара.

Бэйэ ааҕыыта. Маарыкчаан ыччаттара (быһа тардыы)

С.Р. Кулачиков-Эллэй

Ааҕыы, ырытыы. Төрөөбүт дойдубар

Ааҕыы, сэһэргэһии. Сырдык ый сыырдарбар. Сааскы.

Бэйэ ааҕыыта. Самыыр. Күн уураһыыта.

Д.К. Сивцев-Суорун Омоллоон
Ааьбыы, ырытыыы. Бэйэтэ эмтиэкэ. Ачаа.
Ааьбыы, сэхэргэнии. Дорообо, күх тыам!
Бэйэ ааьбыыта. Йырыкыныап ыыспата.
В.М. Новиков-Күннүк Уурастырап
Ааьбыы, ырытыыы. Лоокууттуун кэпсэтии.
Ааьбыы, сэхэргэнии. Бырааай мороду доборуом
Бэйэ ааьбыыта. Сааскы сарсыарда. Саха сайына

3. Оюо дьон олоюо, кыналџата, үөрүүтэ

А.Д. Неустроева
Ааьбыы, ырытыыы. Тиргэхиттэр
Ааьбыы, сэхэргэнии. Оюолор
Бэйэ ааьбыыта. Куттамсах куһаң

Н.М. Заболоцкай-Чысхаан
Ааьбыы, ырытыыы. Болот моңуогуруулара
Бэйэ ааьбыыта. Туундараңа.

Н.Г. Золотарев-Якутской
Ааьбыы, ырытыыы. Мангнайгы сааланыы
Ааьбыы, сэхэргэнии. Үөрэх уонна булт
Бэйэ ааьбыыта. Мөжтой лэппиэскэтэ. Ийэ анды.
А.В. Кривошапкин
Ааьбыы, ырытыыы. Хуркакит.
Ааьбыы, сэхэргэнии. Хара тыа ханаайына.
Бэйэ ааьбыыта. Энэ иэстэхинтэ.
История, олох, киги
Ааьбыы, ырытыыы. Р.А. Кулаковской. Аан аһылынна.
Ааьбыы, сэхэргэнии. Болот Бootur. Унуктуу.
Бэйэ ааьбыыта. С.Васильев. Улуу Ильмень.И.Эртюков. 19-с биригээдэ инэр.
5. Киңи, кини уйулбата
Ааьбыы, ырытыыы. Т.Е.Сметанин. Ньюргуун уонна Лоокуут.
Бэйэ ааьбыыта. Н.М.Заболоцкай-Чысхаан. Мааппа.

8 кылаас

Норуот өркөн өйө, ытык тыла.

Норуот ырыалара. С.А.Зверев – Кыл Уола “Улуу Москуба туунан тойук”, “Бөх чабычаңын ырыата”

Миф. Дыл обуна. Ый кыына. Этин сүгэтэ.

Олонхо. Кыыс Дэбилийэ. Шокшыл Мерген.

Мэнэ тааска суруктар. Күл Тэгин мэнэ тааын улахан суругуттан бына тардыы.

Үүс-урган литература.

Өй – сүрэх, дьол – сор мөккүөрэ. А.Е.Кулаковской – Өксөкүлээх Өлөкөй “Сайын кэлийтэ”, Кырасыабай кыыс”, А.И.Софронов – Алампа “Дьол икки Сор икки”, “Таптал”, Н.Д.Неустроев “Кукаакы кулуба”, “Сахаада”, П.А.Ойуунускай “Улуу Куданса”, “Ийэм Дъэбдьэкий унтооңар”.

Олох эргиирэ, кыналџата. А.А.Иванов – Күндэ “Кэнэбэски кэскил”, “Күүстээхийэ санаабыт”, С.С.Яковлев – Эрилик Эристин “Кэриэс туолуута”, “Аймалбан”, С.Р.Кулачиков – Эллэй “Абам”, “Ол түүн”, Д.К.Сивцев – Суорун Омоллоон “Аанчык”, “Охоноон”.

Кэм – кэрдии, киhi, норуот. Н.Г.Золотарев – Николай Якутской “Көмүстээх үрүйэ”, С.П.Ефремов “Ини-бии”.

Сүрэх тылынан. Н.А.Габышев “Төрөөбүт буор”, Г.Г.Вешников – Баал Хабырыыс “Ньургуүннаар”, И.Е.Федосеев – Доосо “Сардаана”, М.Д.Ефимов “Таптаа”.

Өй ууһун күүһэ. Г.С.Угаров – Угаалаах “Баһырбас”, “Долбор сулуна”.

Үтүө – мөкү эргиирэ. С.П.Данилов “Дьону үөрдэ сырыйттарбын”, Е.П.Неймохов “Сайсары күөлгэ түбэлтэ”, А.Е.Варламова – Айысхаана “Үргүөрдээх кэм үнүгэстэрэ”.

Мин дойдум – Саха сирэ. И.М.Гоголев – Кындыл “Сахам сирэ барахсан”, “Хомус”, В.Н.Потапова “Ураты киhi буолуохпун”, “Мин дойдум – Сахам сирэ диэммин”, Н.И.Харлампьева “Саха бэлэхтиир чороону”.

9 кылаас

I.Норуот тылынан уус-урган айымныыта

Олонхо: Олонхо ўескээбит төрдө, олонхо тиэмэтэ, сюжета, сүрүн геройдара, идеята, поэтиката. “Дъулурыйар Ньургун Бootур”.

Норуот уонна история: В.С.Яковлев-Далан “Тулаайах ођо”, С.Р.Кулачиков - Эллэй “Буурђа-буулдья дылыггар”, М.Д.Ефимов хоноонноро.

Киhi уонна кини уйулбата: Николай Денисович Неустроев “Балыксыт”. Николай Максимович Заболоцкий “Мааппа”. Софон Петрович Данилов “От үрэххэ”. Варвара Николаевна Потапова “Мин бэйэм – күһүнгү айылбабын”, “Чункуйа сункунуур чуумпubar”, “Таптыбын мин бу”, “Оо, дохсун санаа аргыстара”.

Киhi дыылбата уонна норуот кэскилэ: Анемподист Иванович Софронов – Алампа “Ађабар”, “Билгэ”. Алексей Елисеевич Кулаковский – Өксөкүлээх Өлөксөй “Отточу олук алгына”, “Өрүс бэлэхтэрэ”. Платон Алексеевич Ойуунуский “Улуу Куданса”, “Иирбит Нькуус”. Семен Петрович Данилов “Саатал”, “Кэс тыл”, “Саха тыла”, “Өбүгэ өхө”, “Арыт”, “Бүппэтэх мөккүөр туһунан баллада”. Ольга Николаевна Корякина – Умсуура “Сахам кыыбын дыылбата”, “Ађа көлүөнэбэ”, “Төрөөбүт тыл”. Илья Сергеевич Зверев “Ађал мин бэйэм дыылбабын!”, “Саарбаахтыбын”, “Томторук”, “Сана күн үүнүүтэ”.

Таптал –киhi истинг иэйиитэ: Алексей Кулаковский “Кырасыабай кыыс”. Анемподист Софронов “Таптал”, “Үрүн туллук эрэ мөлбөстүүр”, “Ньургуүннаађар ньуолдьађай ньуурдаах”, “Уулларбыт хорхолдьун курдук”, “Миигин тођо ыллаппаккын?”. Дмитрий Кононович Сивцев-Суорун Омоллоон “Аанчык”. Петр Николаевич Тобуруокап “Сорохтор киhiэхэ кэрэтэ”, “Таптырга буруй суюх”, “Күөрэгэйдин көрсүү”, “Суюх, кэбис, тапталым”, “Кэтириинэ, эт эрэ!”. Иван Михайлович Гоголев “Хап-харанан көр эрэ!”, “Тапталлаађым харађа”, “Мин эйиигин таптыбын”.

Поэт, суурияааччы олоххо анала: Анемподист Софронов “Тугу туойабын?”, “Дъаданыттан тахсыбытым”, “Куоласпын кубулуппаппын”, “Ама билигин”, “Халыан санаабын”. Платон Ойуунуский “Турун, турун, туойун!”, “Ийэм, Дъэбдьиэй, унуођар”. Семен Данилов “Ырыа туһунан”, “Миэхэ, айбыт Айылбам”, “Ырыаһыт буолбут ыраатта”, “Ойуунускайдын кэпсэтий”. Реас Алексеевич Кулаковский “Ађам олођо”. Семен Титович Руфов “Киhi Дуунатын көрдөөммүн”, “Поэт дыиэтэ”, “Хоноон диэн”.